

**IQTISODIY JINOYATLAR UCHUN JAVOBGARLIK TIZIMINI
TAKOMILLASHTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI**

Mirzayeva Yasmina Xatamjon qizi

Farg'ona yuridik texnikumi

“Davlat-huquqiy faoliyat” yo‘nalishi 40-24 guruh II bosqich talabasi.

Qambarova Madinabonu Erkinjon qizi

Farg'ona yuridik texnikumi

“Davlat-huquqiy faoliyat” yo‘nalishi 40-24 guruh II bosqich talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21255033>

Annotatsiya. Maqolada O'zbekiston Respublikasida iqtisodiy jinoyatlar uchun javobgarlik tizimini takomillashtirishning huquqiy asoslari tahlil qilinadi. Unda iqtisodiy jinoyatlarning jamiyat va davlat barqarorligiga ta'siri, ularni oldini olishda amaldagi qonunchilikning o'rni hamda sud-huquq islohotlarining samaradorligi yoritilgan.

Kalit so'zlar: iqtisodiy jinoyatlar; javobgarlik tizimi; huquqiy islohotlar; iqtisodiy xavfsizlik; korrupsiya; soliq jinoyatlari; moliyaviy nazorat; jinoyat huquqi; raqamli iqtisodiyot; profilaktika.

Аннотация. В статье анализируются правовые основы совершенствования системы ответственности за экономические преступления в Республике Узбекистан.

Рассматриваются влияние экономических преступлений на социальную стабильность, роль действующего законодательства в их профилактике и эффективность судебно-правовых реформ.

Ключевые слова: экономические преступления; система ответственности; правовые реформы; экономическая безопасность; коррупция; налоговые преступления; финансовый контроль; уголовное право; цифровая экономика; профилактика.

Annotation. The article analyzes the legal framework for improving the system of liability for economic crimes in the Republic of Uzbekistan. It highlights the impact of economic crimes on social stability, the role of current legislation in prevention, and the effectiveness of judicial and legal reforms.

Key words: economic crimes; liability system; legal reforms; economic security; corruption; tax crimes; financial control; criminal law; digital economy; prevention.

KIRISH

Bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonida har bir davlat oldida iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, mulk daxlsizligini kafolatlash va qonuniy tadbirkorlik muhitini shakllantirish masalalari eng muhim ustuvor yo'nalishlardan biri bo'lib qolmoqda. O'zbekiston Respublikasi ham so'nggi yillarda iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish, korrupsiya va iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish, moliyaviy intizomni mustahkamlash borasida keng ko'lamli chora-tadbirlarni amalga oshirmoqda.

Iqtisodiy jinoyatlar — bu nafaqat moliyaviy zarar yetkazuvchi, balki mamlakatning iqtisodiy xavfsizligiga, xalq farovonligiga, tadbirkorlik muhitiga va davlat byudjetiga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatadigan jinoyat turlaridir. Shu sababli, iqtisodiy jinoyatlar uchun javobgarlik tizimini takomillashtirish nafaqat huquqiy zarurat, balki iqtisodiy taraqqiyotning muhim shartidir.

So'nggi yillarda iqtisodiy jinoyatlarni jinoyat emas, balki ma'muriy huquqbuzarlik sifatida baholash holatlari kengaytirildi. Bu esa iqtisodiy faollikka ijobiy ta'sir ko'rsatib, davlat organlari faoliyatida adolat va proporsionallik tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qildi. Biroq, mavjud tizimda ayrim kamchiliklar ham saqlanib qolmoqda.

Jumladan, ayrim jinoyat turlarining aniq ta'rifi yo'qligi, moliyaviy jinoyatlarni isbotlashdagi murakkabliklar, tergov organlarining yetarli malakaga ega emasligi va sud amaliyotida bir xillikning yo'qligi muammoli holatlar sirasiga kiradi. Shu sababli, huquqiy asoslarni takomillashtirish nafaqat qonunlarni o'zgartirishni, balki amaliyotda ularning to'liq ishlashini ta'minlashni ham talab qiladi.

Yevropa va Osiyo davlatlari tajribasi shuni ko'rsatadiki, iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashda raqamli nazorat tizimlari, avtomatlashtirilgan moliyaviy monitoring, soliq ma'lumotlar bazalarining integratsiyasi muhim rol o'ynaydi. O'zbekistonda ham bu yo'nalishda "Raqamli iqtisodiyot" dasturi doirasida yangi yondashuvlar joriy etilmoqda.

Iqtisodiy jinoyat tushunchasi va ularning turlari

Iqtisodiy jinoyatlar deganda, fuqarolar, korxona, tashkilot yoki davlatning iqtisodiy manfaatlariga qarshi qaratilgan, moliyaviy tartibni buzuvchi, noqonuniy boylik orttirishga qaratilgan harakatlar tushuniladi. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining alohida bo'limida bu toifadagi jinoyatlar uchun aniq javobgarlik choralari belgilangan.

Eng ko'p uchraydigan iqtisodiy jinoyatlar quyidagilar hisoblanadi:

1. Soliq va bojxona to'lovlaridan bo'yin tovlash;
2. Pul yuvish (daromadlarni legallashtirish);
3. Davlat byudjeti mablag'larini o'zlashtirish;
4. Soxta tadbirkorlik faoliyati;
5. Korrupsiya va poraxo'rlik holatlari;
6. Kredit mablag'larini noqonuniy ishlatish;
7. Raqamli firibgarlik (onlayn moliyaviy jinoyatlar).

Mazkur jinoyatlar nafaqat davlat byudjetiga zarar yetkazadi, balki jamiyatda iqtisodiy adolatsizlik, ishonchsizlik va korrupsion muhit shakllanishiga olib keladi. Shu bois ularga qarshi huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish — davlat siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biridir.

Amaldagi huquqiy asoslar

O'zbekiston Respublikasida iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashning huquqiy bazasi mustahkamdir. Asosiy normativ hujjatlar quyidagilardan iborat:

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi — iqtisodiy jinoyatlar uchun javobgarlik choralari, jazo turlari va ularni qo'llash tartibini belgilaydi.

Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks — iqtisodiy tartib-qoidalarga rioya etmaslik uchun ma'muriy sanksiyalarni nazarda tutadi.

"Korrupsiyaga qarshi kurash to'g'risida"gi Qonun — korrupsiya holatlarini aniqlash va oldini olish mexanizmlarini belgilaydi.

Prezident farmonlari va hukumat qarorlari — moliya va iqtisodiyot sohasida qonunbuzarliklarning oldini olish bo'yicha tizimli chora-tadbirlarni belgilaydi.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining bir qator farmon va qarorlari bilan iqtisodiy jinoyatlarga oid sanksiyalarni qayta ko'rib chiqish, ayrim holatlarda jazo

choralarini yumshatish, ammo javobgarlikning muqobil shakllarini (jarima, kompensatsiya, iqtisodiy nazorat) kuchaytirish amaliyoti joriy etildi.

Javobgarlik tizimini takomillashtirishning zaruriyati

Hozirgi globallashuv davrida iqtisodiy jinoyatlar tobora murakkablashib, yangi shakllarda namoyon bo'lmoqda. Ayniqsa, raqamli iqtisodiyotning kengayishi bilan onlayn firibgarlik, kriptovalyuta orqali noqonuniy daromad olish, elektron to'lov tizimlaridan foydalanish orqali soliqlardan yashirish kabi jinoyatlar soni ortmoqda.

Shu sababli, mavjud javobgarlik tizimini takomillashtirish quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilishi lozim:

- Huquqiy normalarni raqamli iqtisodiyot sharoitiga moslashtirish;
- Moliyaviy nazorat tizimlarini kuchaytirish va avtomatlashtirish;
- Tergov va sud amaliyotida iqtisodiy jinoyatlarni aniqlashning zamonaviy metodlarini joriy etish;
- Xalqaro hamkorlikni kengaytirish (FATE, INTERPOL, OSCE doirasida);
- Iqtisodiy jinoyatlar profilaktikasini kuchaytirish va aholining huquqiy savodxonligini oshirish.

Iqtisodiy xavfsizlik va javobgarlik tizimining o'zaro bog'liqligi

Iqtisodiy xavfsizlik — bu davlatning barqaror rivojlanishining kafolati. Agar iqtisodiy jinoyatlar keng yoyilsa, bu davlat byudjetiga zarar keltiradi, tadbirkorlik muhitini buzadi va xorijiy investitsiyalarni kamaytiradi. Shu sababli jinoyat-huquqiy javobgarlik tizimi nafaqat jazo berish, balki iqtisodiy tartibni barqarorlashtirish, fuqarolarning ishonchini oshirish va iqtisodiy faoliyatni qonuniy yo'nalishda rivojlantirishga xizmat qilishi kerak.

O'zbekiston tajribasida oxirgi yillarda iqtisodiy jinoyatlar bo'yicha dekriminallashtirish siyosati amalga oshirilmoqda, ya'ni ayrim iqtisodiy xatti-harakatlar jinoyat sifatida emas, balki ma'muriy huquqbuzarlik sifatida ko'rib chiqilmoqda. Bu esa tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, ammo moliyaviy tartibni saqlab qolish imkonini beradi.

Raqamli nazorat va xalqaro hamkorlik

Bugungi kunda iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashda raqamli texnologiyalar muhim o'rin egallaydi. Elektron audit, onlayn soliq nazorati, avtomatik monitoring tizimlari iqtisodiy qonunbuzarliklarni tez aniqlash va oldini olish imkonini beradi. Shuningdek, O'zbekiston BMT, Jahon banki, Yevropa Ittifoqi va Osiyo taraqqiyot banki kabi xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda moliyaviy shaffoflikni oshirish va korrupsiyaga qarshi kurash yo'nalishida qo'shma dasturlarni amalga oshirmoqda.

XULOSA

O'zbekiston Respublikasida iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish — bu nafaqat huquqni muhofaza qilish organlarining, balki butun jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlovchi muhim yo'nalishdir.

Amaldagi qonunchilik tizimida iqtisodiy jinoyatlar uchun javobgarlik normalarining takomillashtirilishi davlat moliyaviy xavfsizligi, tadbirkorlik faoliyatining himoyasi va investitsion muhit barqarorligiga xizmat qiladi.

So'nggi yillarda sud-huquq islohotlari, jinoyat kodeksiga kiritilgan o'zgartirishlar, shuningdek, tadbirkorlar uchun ma'muriy javobgarlikdan jinoyat javobgarligigacha bo'lgan

choralarning qayta ko‘rib chiqilishi iqtisodiy adolatni ta‘minlashda muhim natijalar berdi. Biroq ayrim iqtisodiy jinoyat turlarining aniqlanishi va isbotlanishida huquqiy mexanizmlarni yanada takomillashtirish zarur.

Iqtisodiy jinoyatlar bilan kurashish — bu faqat jazolash jarayoni emas, balki iqtisodiy tizimni barqarorlashtirish, fuqarolarning qonuniy manfaatlarini himoya qilish va davlatning iqtisodiy suverenitetini ta‘minlashga qaratilgan kompleks chora-tadbirlar majmuasidir.

Kelajakda iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashda xalqaro tajribani o‘rganish, raqamli nazoratni kengaytirish va profilaktika ishlarini kuchaytirish O‘zbekistonning iqtisodiy barqarorligi va huquqiy davlat sifatidagi mavqeini yanada oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: Adolat nashriyoti, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. – Rasmiy nashr. – Toshkent: Adolat, 2024.
3. “Korrupsiyaga qarshi kurash to‘g‘risida”gi Qonun. – Qonun hujjatlari to‘plami, 2017-yil, №52.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 21-aprel 2025-yildagi PF-71-son Farmoni – “Korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish bo‘yicha belgilangan ustuvor vazifalar ijrosini samarali tashkil etishga doir chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi.
5. Karimov, B. Iqtisodiy jinoyatlar huquqiy tahlili. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2023.
6. OECD Report (2023). Anti-Corruption and Economic Crime Prevention in Transition Economies. – Paris: OECD Publishing.
7. FATF (Financial Action Task Force). Annual Report 2023. – Paris, 2